

SPRAWOZDANIA, RECENZJE, KOMUNIKATY

ELŻBIETA IWANIAK-JELENIOWA

WSP w Bydgoszczy

FILOZOFIA W KIJOWIE

Recenzja pracy "Filosofskaja myśl"
w Kijowie. Istoriko-filosofskij
očerok", Kijów 1982, s.360

Recenzowaną pracę napisał zespół 19 filozofów, wywodzących się ze środowiska naukowego miasta Kijowa. Praca składa się z sześciu rozdziałów omawiających w układzie chronologicznym rozwój myśli filozoficznej w liczącym 1500 lat Kijowie. Tematyka recenzowanego omówienia jest unikalna na gruncie marksistowskich badań poświęconych zagadnieniom historii filozofii, stanowi ją bowiem wykład historii myśli filozoficznej, zamknięty granicą terytorialną miasta Kijowa.

Autorzy opracowania zadają sobie sprawę z trudności wynikających z próby rekonstrukcji rozwoju poglądów filozoficznych w ramach jednego miasta.

Trudności te dotyczą objaśnienia genezy i istoty danego systemu filozoficznego w oparciu o rozwój kultury duchowej miasta, z którym historycznie związane jest powstanie określonego fenomenu historyczno-filozoficznego. Autorzy sądzą jednak, że praca historyka filozofii nie może ograniczyć się tylko do wyjaśnienia genezy filozoficznych teorii przeszłości, ale winna też zawierać analizę odbicia **kultury filozoficznej w kulturze duchowej tej społeczności, która ją zrodziła**. Historyk filozofii powinien także podjąć pracę nad wyjaśnieniem powiązań wzajemnych kultury filozoficznej i kultury duchowej. Taki też jest główny cel recenzowanej pracy.

W rozdziale I zatytułowanym "Myśl filozoficzna w prastarym Kijowie", autorzy omawiają najwcześniejsze przejawy refleksji filozoficznej, aż do końca XIII w. Pojęcia, które wchodziły w strukturę wiedzy filozoficznej, mogły być w odniesieniu do tego okresu jedynie zrekonstruowane, wyodrębnione z niefilozoficznego kontekstu. Wraz z przyjęciem chrześcijaństwa w 988 roku pojawiła się na Rusi Kijowskiej bogata literatura przekładowa umożliwiającą kontakt z

z kulturą antyczną i bizantyjską. Daje to początek recepcji filozofii starożytnej. Powstają pierwsze koncepcje historyczofilozoficzne konstruowane przez ówczesnych kronikarzy, a także wczesne zreby światopoglądu filozoficznego obejmującego rozważania o naturze świata i człowieka, wiedzy i prawdy, dobra i piękna.

Rozdział II - "Kultura filozoficzna w Kijowie okresu rozrobienia feudalnego i walki przeciw uciskowi społecznemu i narodowemu, o połączenie Ukrainy z Rosją", obejmuje omówienie okresu od XII/XIV wieku do końca wieku XVIII. Ponieważ aż do początku XVII wieku nie było na tych ziemiach rodzimych dzieł filozoficznych, dlatego zrekonstruowanie świadomości filozoficznej tego okresu wymagało analizy dzieł teologicznych, bogatej literatury przekładowej /tłumaczo- no wówczas fragmenty dzieł Arystotelesa, Epikura, Pseudo-Dionizego/, a także uwzględnienia sztuki powstałej w tym czasie. Do wieku XVII kultura filozoficzna Kijowa była ściśle powiązana z religią, a teologia z filozofią.

Zainteresowanie filozofią w Kijowie przybrały zinstytucjonalizowany charakter wraz z powstaniem w początkach XVII wieku Akademii Kijowsko-Mohyleńskiej, w której filozofia stała się dyscypliną wykładową i obiektem prac naukowych. Akademia ta odegrała kolosalną rolę w kształtowaniu się rodzimej tradycji filozoficznej narodów Rosji. Profesorowie Akademii zaczęli sięgać do średniowiecznej kultury europejskiej, do scholastyki przedtem nieobecnej na tych terenach. Na przełomie XVII i XVIII w. zaczęły przenikać do Akademii idee związane z filozoficznym Odrodzeniem i wczesnym Oświeceniem, wówczas to zrodziła się tendencja do rozdziału kompetencji filozofii i teologii. Interesującymi postaciami związanymi z Akademią byli jej profesorowie F.Prokopowicz i G.Skoworoda, których poglądy referują autorzy pracy.

Rozdział III - "Rozwój myśli filozoficznej w Kijowie w okresie rozpadu i kryzysu stosunków feudalno-pańszczyńnianych", prezentuje okres od końca XVIII w. do lat 70-tych XIX w. Myśl filozoficzna w Kijowie w tym przedziale czasowym miała dwa nurty: akademicki i nieprofesjonalny, który jak sądzą autorzy pracy wpłynął silniej na kulturę Kijowa. Do tego drugiego nurtu należały poglądy społeczne dekabrystów, ściśle związanych z historią tego miasta, a także działalność Towarzystwa Cyryla i Metodego, w którego demokratyczno-rewolucyjnym skrzydle znaczącą rolę odgrywał T.Szewczenko.

Nie pomniejszają jednak autorzy "Filozofii w Kijowie" znacze-

nie instytucjonalnych, akademickich ośrodków dla omawianego zagadnienia. Wpływają duże zasługi powstałego w 1834 r. Uniwersytetu w Kijowie w rozwiązaniu wielu istotnych problemów filozoficznych przyrodznawstwa. Na początku tego okresu działała jeszcze Akademia Kijowska, w której przyswajano idee Oświecenia i niektóre idee Kanta.

Tęte środowisko naukowe ówczesnego Kijowa żywo interesowało się badaniami historycznymi, konstruowano wówczas ciekawe koncepcje historiozoficzne, będące pod wpływem zasad Oświecenia.

Rozdział IV - "Filozofia i socjologia w kulturze duchowej Kijowa w okresie kapitalizmu", obejmuje przegląd orientacji filozoficznych i socjologicznych w ostatnich 30 latach XIX w. i w początkach XX w. Stanowiły one mieszaninę składającą się z różnych odłamów teizmu, parapsychizmu, spirytualizmu, intuicjonizmu, mistycyzmu, neokantyzmu i pozytywizmu, w jego machistowskiej postaci. W tym także czasie tańe socjaldemokratyczne organizacje popularyzowały prace Marksa, Engelsa, Plechanowa i Lenina. Popularyzacja dorobku Marksa była też zasługą liberalnie nastawionych profesorów Uniwersytetu w Kijowie: N. Zibera i M. Dragomanowa. W murach tego uniwersytetu opracowywano interesujące filozoficzne kwestie przyrodznawstwa, interesowano się problemami metodologicznymi tych nauk.

Ruch rewolucyjno-demokratyczny, związany ze znaczącymi nazwiskami Iwana Franko i Lesi Ukrainki, propagował zainteresowanie naukami przyrodniczymi, głosił wiarę w nieograniczone możliwości poznawcze rozumu ludzkiego, cenił estetykę realizmu. Studenci i inteligenci, którzy tworzyli trzon tego ruchu, proponowali postępowe rozwiązania kwestii społecznej i narodowej, niewątpliwie przygotowali grunt społeczny, umożliwiając pod koniec XIX w. systematyczną propagandę marksizmu i przyjęcie myśli Lenina.

W rozdziale V - "Opracowanie problemów filozofii marksistowsko-leninowskiej w okresie budownictwa socjalizmu, umocnienia i rozwoju społeczeństwa socjalistycznego", autorzy omawiają rozwój badań filozoficznych od 1917 roku aż po lata 60-te. Dominowały wówczas prace marksistowskie podejmowane przez członków Akademii Nauk USSR i pracowników wyższych uczelni Kijowa. W latach 20-tych i 30-tych prace te były obarczone licznymi uproszczeniami bądź wyraźnymi błędami. W 1944 r. powołano w Uniwersytecie Kijowskim Wydział Filozoficzny z trzema katedrami: materializmu dialektycznego i historycz-

nego, historii filozofii i logiki. Prowadziły one badania nad spuścizną klasyków marksizmu, zagadnieniami dialektyki, a także nad kwestiami metodologicznymi.

W rozdziale VI "Badanie problemów filozoficznych marksizmu-leninizmu w warunkach rozwiniętego socjalizmu" autorzy zdają sprawozdanie ze stanu nauk filozoficznych w Kijowie w ostatnich 20 latach. Stan ten jest imponujący zarówno w sensie kadrowym, jak i w rozległości podejmowanych przez to środowisko filozoficzne problemów. W 1980 roku było w Kijowie 450 filozofów, w tym 1 akademik, 7 członków korespondentów Akademii Nauk USSR, 42 doktorów habilitowanych i około 300 doktorów. Środowisko to dysponuje czasopismem "Filosofska dumka" i wydawnictwem "Naukowa dumka". Autorzy recenzowanej pracy podają też główne zagadnienia badawcze podjęte przez to środowisko w ostatnim 20-leciu. Szczególnie duże zasługi mają filozofowie kijowscy w opracowaniu problemów marksistowskiej gnoseologii.

W sumie praca ciekawa, lecz w zamysle już obciążona szkicowością i schematyzmem. Jako jubileuszowy informator ma ona sporo wad, jak choćby znaczną spójność zamysłu konstrukcyjnego, co warto podkreślić, stanowi rzadkość przy tak licznych zespołach autorskich. Inną już sprawą jest, że sam zamysł konstrukcji pracy nie wydaje się najszcześniejszy, trudno przecież niejednokrotnie zamknąć pewien etap w rozwoju kultury naukowej granicami określonymi przez czynniki społeczno-ekonomiczne. Nieunikniony staje się schematyzm, jako konsekwencja wyróżnienia pewnych etapów w rozwoju myśli filozoficznej w Kijowie, zbieżnych z granicami czasowymi formacji społeczno-ekonomicznych.

Niewątpliwie ciekawe dla polskiego czytelnika są te partie pracy, które traktują o zderzaniu się kultury zachodniej i wschodniej w tym mieście, a także o związkach postępowej myśli społecznej narodów ukraińskiego i polskiego.